

GYMNÁZIUM JÁNA ADAMA RAYMANA, PREŠOV

FORMOVANIE POVOJNOVÝCH VZŤAHOV

Seminárna práca

Predmet: Dejepis
Vyučujúci: Mgr. Marek Gajdoš
Vypracoval: Nina Mizeráková
Školský rok: 2019/2020

Obsah

1	Formovanie povojnových vzťahov	3
1.1	Organizácia Spojených národov (OSN)	3
1.2	Trumanova doktrína	4
1.3	Marshallov plán	5
1.4	Organizácia Severoatlantickej zmluvy (NATO)	6
1.5	Varšavská zmluva.....	7
2	Zoznam použitej literatúry	9
3	Zoznam zdrojov k prílohám.....	10

1 Formovanie povojnových vzťahov

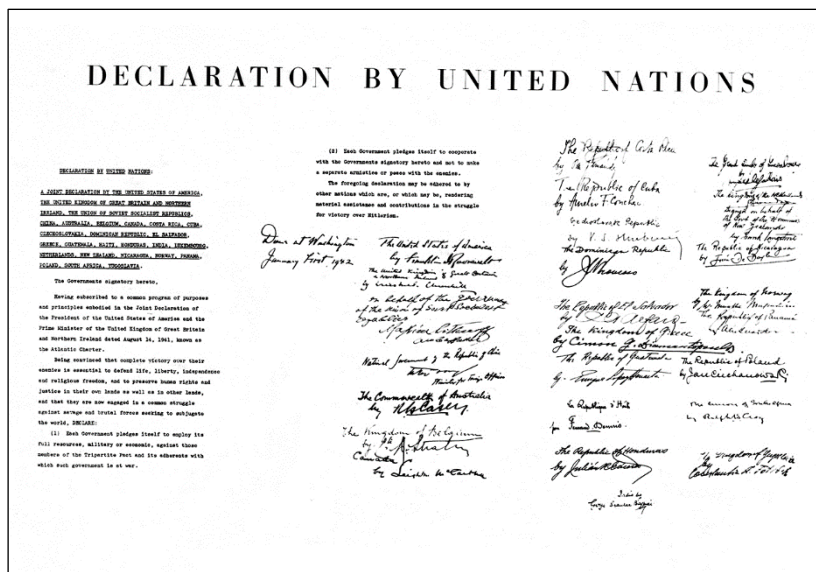
Druhá svetová vojna síce finálne skončila 2. septembra 1945, no jej ničivé dôsledky razom nezmizli. Nielen utrpenie a smrť miliónov vojakov a civilistov, ale aj deštrukcia národných ekonomík podnietila myšlienku vzniku organizácie, ktorá by mala za úlohu predchádzať vojnovým konfliktom a podporovať medzinárodnú spoluprácu.

Predstavitelia krajín rozmýšľali podobne ako ich predchodcovia z obdobia po prvej svetovej vojne, kedy na základe rokovaní víťazných štátov zúčastnených na Parížskej mierovej konferencii v roku 1919 vznikla Spoločnosť národov. Jej základom bolo 14 bodov amerického prezidenta Woodrowa Wilsona a sídlom bola švajčiarska Ženeva. No ako sa neskôr ukázalo, Spoločnosť národov nebola veľmi úspešná, nakoľko sa jej nepodarilo uskutočniť svoje ciele – obmedziť zbrojenie, odstrániť kolonializmus a zabezpečiť spoluprácu štátov v hospodársko-sociálnej oblasti. Zlyhanie tejto organizácie kulminovalo vypuknutím druhej svetovej vojny. V tom čase už úplne stratila význam a oficiálne zanikla 31. júla 1947. Jedným z posledných úkonov Spoločnosti národov bolo preniesť svoje poslanie na Organizáciu Spojených národov. (Janošková, 2010)

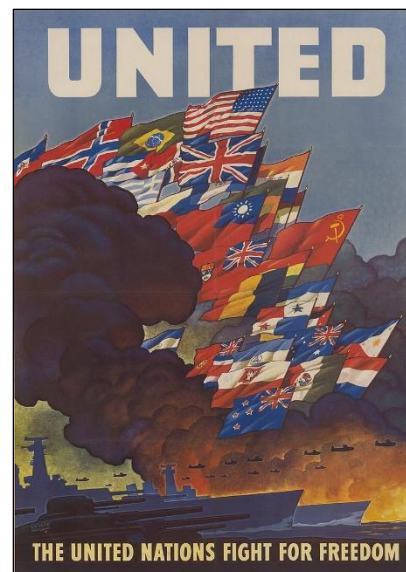
1.1 Organizácia Spojených národov (OSN)

Prvá myšlienka vytvoriť organizáciu rovných a zvrchovaných mierumilovných štátov vznikla 14. augusta 1941 v Atlantiku na palube krížnika USS Augusta (CA-31). Práve tam sa stretol 32. americký prezident Franklin Delano Roosevelt a anglický premiér Sir Winston Churchill. Výsledkom ich stretnutia bola osembodová Atlantická charta, ktorá obsahovala zásady pre budovanie spravodlivého a pokojného povojnového sveta. Krátko po Churchillovom návrate späť do Londýna (24. 9. 1941) vyjadrilo ZSSR a 9 vlád okupovaných štátov Európy svoju podporu tohto dokumentu: Belgicko, Československo, Grécko, Luxembursko, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Juhoslávia a Francúzsko. (1941: The Atlantic Charter, n.d.)

V prvý deň roku 1942 F. D. Roosevelt (USA), W. Churchill (Spojené kráľovstvo), Maxim Litvinov (ZSSR) a T. V. Soong (Čína) podpísali krátky dokument, ktorý je známy ako Deklarácia Spojených národov. Nasledujúci deň pridalo 22 ďalších štátov svoj podpis. Vyjadrili takto svoj súhlas so zásadami Atlantickkej charty, zaviazali sa vynaložiť maximálne úsilie na porážku Osi Berlín-Rím-Tokio a zároveň im tento dokument zakazoval podpísať separátnu mierovú dohodu s nepriateľmi. (Janošková, 2010)

Obrázok 1 - Deklarácia Spojených národov s podpismi zástupcov 26 krajín (United Nations, 1942)

Obrázok 2 – Plagát Organizácie Spojených národov z roku 1942. Jeho dôležitosť spočíva v poukazaní na to, že vznikla ako vojnová aliancia. (Office of War Information, United States Federal Government, 1942)

Pre vznik Organizácie Spojených národov boli kľúčové aj konferencie v Moskve (október 1943) a v Dunbarton Oakse (21. 8. – 7. 10. 1944). Vtedy sa začali pripravovať návrhy tejto organizácie. 50 delegátov na konferencii v San Franciscu 25. apríla 1945 pripravilo definitívny návrh organizácie a následne 25. 6. schválilo Chartu Spojených národov. Tá nadobudla platnosť v októbri 1945 a znamenala oficiálny vznik Organizácie Spojených národov. (Janošková, 2010)

OSN si vytvorila dôležité špecializované dcérske organizácie, napr: Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO), Detský fond OSN (UNICEF), Svetová zdravotnícka organizácia (WHO).

1.2 Trumanova doktrína

5. marca 1946 predniesol W. Churchill na univerzite vo Fultone (USA) prejav, v ktorom vyzýval na užšiu spoluprácu USA s Veľkou Britániou a kritizoval expanzívnu politiku ZSSR: „Od Štetína na Balte po Terst na Jadrane spustila sa cez celý kontinent železná opona.“ Prejav o železnej opone bol možno jedným z podnetov pre vtedajšieho prezidenta Harryho Trumana a vznik jeho doktríny. Napriek tomu, že Churchill už v tej dobe nezastával pozíciu premiéra (voliči prejavili dôveru Clementovi Attleemu), jeho prejav sa niekedy označuje za začiatok studenej vojny. (Churchill delivers Iron Curtain speech, 2010)

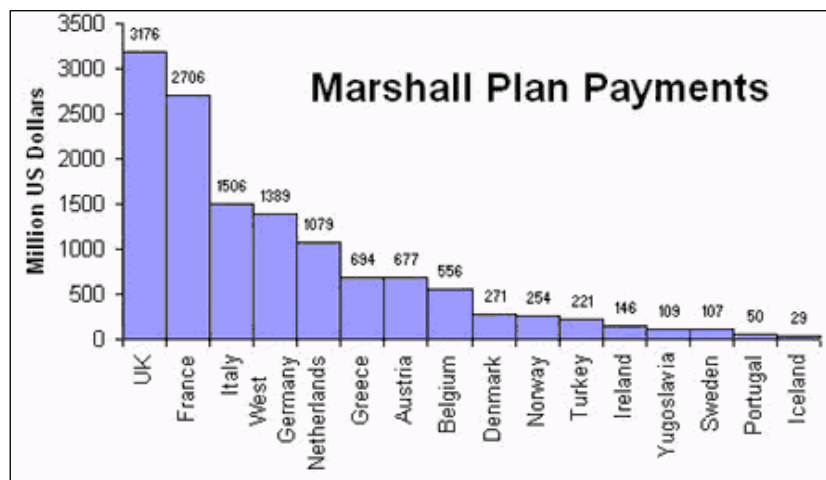
Názor, že USA sa má po druhej svetovej vojne vrátiť ku izolacionizmu, zmenila aj žiadosť o pomoc Grécku. Veľká Británia, ktorá bola po šiestich rokoch vojny finančne vyčerpaná, začiatkom roka 1947 vyhlásila, že ďalej už finančnú pomoc gréckej vláde nebude môcť poskytovať. Takisto aj Turecko začalo byť ohrozované rastúcim komunistickým tlakom. Prezident Harry Truman si uvedomoval, že USA musí podať pomocnú ruku krajinám, ktoré sú v núdzi a ktoré by bez ich finančnej pomoci podľahli komunistickému tlaku, aby sa bojovalo proti rozširovaniu sfér vplyvu Sovietskeho zväzu (tzv. containment policy). 12. marca 1947 bola tak vyhlásená Trumanova doktrína, ktorá sľubovala finančnú pomoc obom štátom, spolu do výšky 400 miliónov dolárov. (Milestones: 1945–1952 - Truman doctrine, n.d.)

1.3 Marshallov plán

Keď minister zahraničných vecí George C. Marshall vo svojom prejave dňa 5. júna 1947 na promóciách študentov z Harvardu predostrel, že USA musí vytvoriť program pomoci pre Európu, americký kongres obávajúci sa komunistickej expanzie a rýchleho úpadku európskeho hospodárstva v zime 1946 – 1947 schválil Plán európskej obnovy (nazývaný aj Marshallov plán). USA malo tak vyplatiť 12,8 miliárd dolárov ako pomoc pre všetky európske krajiny (Milestones: 1945-1952 – Marshall Plan, 1948, n.d.).

Obrázok 3 – George Catlett Marshall zastával post ministra zahraničných vecí od 21. 1. 1947 do 20. 1. 1949. (U.S. Department of State, 2008)

Obrázok 4 – Graf zobrazujúci obnos peňazí vyplatených jednotlivým krajinám Európy v rámci Marshallovoho plánu. (Wolfe, 2013)

Podmienkou však bola otvorenosť a infomovanosť všetkých krajín pri poberaní financií, čo znamenalo, že krajiny museli zverejniť ich štátny rozpočet a straty vo vojne. Spojené štáty touto humanitárnou činnosťou pomohli však aj sebe, pretože si vytvorili odbytko svojich tovarov, po ktorých síce v Európe dopyt bol, no bez finančnej pomoci by si

Európania produkty neboli schopní kúpiť. Prevládal názor, že po zlepšení hospodárskej situácie zaniknú radikálne nálady a šírenie komunizmu sa zabrzdí. (Kodajová a Tonková, 2006)

Zástupcovia krajín uchádzajúcich sa o pomoc sa zišli na konferencii v júni 1947 v Paríži. Pomoc nakoniec dostalo 16 krajín. Sovietsky zväz zastúpený V. Molotovom očakával samozrejmu finančnú pomoc bez splnenia podmienky otvorenosti o financiách. Stalin bol však veľmi rýchlo vyvedený z tohto omylu. Pod jeho hrubým nátlakom odmietli pomoc aj Poľsko a Československo. To zmarilo teóriu mostu vtedajšieho prezidenta Edvarda Beneša, v ktorej sme mali byť neutrálnou spojkou – mostom – medzi západnými a východnými štátmi (Šára, 2018).

Podmienkou Marshallovoho plánu bolo aj vytvoriť medzinárodnú organizáciu, ktorá by bola zodpovedná za rozdelenie poskytovanej pomoci. V roku 1948 vznikla teda Organizácia pre európsku hospodársku spoluprácu. O rok neskôr vznikla aj Rada Európy, ktorá mala za úlohu ochranu ľudských práv a demokratických hodnôt, podporu kultúrneho rozvoja a hospodársku spoluprácu. Na ochranu ľudských práv sa vytvorila aj samostatná inštitúcia – Európsky súd pre ľudské práva. (Klimovský a Pawera, 2013)

No Stalinova reakcia na Marshallov plán neskončila iba odmietnutím pomoci – rozhodol sa, že štáty východnej Európy musí získať viac pod svoju kontrolu. Výsledkom tajného stretnutia predstaviteľov komunistických strán v Krkonošiach v roku 1947 bolo vytvorenie Informačného byra komunistických a robotníckych strán (skrátene Informbyro).

1.4 Organizácia Severoatlantickej zmluvy (NATO)

V povojnovom období sa Európa pomaly začína deliť na východný a západný blok. Vojenská blokáda Berlína Sovietskym zväzom a následné rozdelenie Nemecka na Spolkovú republiku Nemecko a na sovietsku Nemeckú demokratickú republiku toto rozdelenie ešte viac prehĺbilo. Tento vývoj prinútil západoeurópske krajiny vytvoriť spoločnú obrannú organizáciu, a tak 17. marca 1948 päť európskych krajín podpísalo Bruselský pakt: Veľká Británia, Francúzsko a krajiny Beneluxu. Vyžadovala sa však aj pomoc z druhej strany Atlantiku, a preto 4. apríla 1949 podpísali ministri zahraničných vecí dvanástich štátov Severoatlantickú zmluvu v Washingtone D.C., ktorou započala Organizácia Severoatlantickej zmluvy (NATO). Medzi zakladajúce štáty Aliancie patrí Belgicko, Dánsko, Francúzsko, Holandsko, Island, Kanada, Luxembursko, Nórsko, Portugalsko, Taliansko, Veľká Británia a Spojené štáty americké. NATO vznikla ako politická a vojenská aliancia s úlohou poskytnúť kolektívnu obranu proti akejkoľvek forme agresie a udržať bezpečné prostredie na rozvoj demokracie a

ekonomického rastu. V súčasnosti má NATO 30 členských krajín, s najnovším prírastkom Severného Macedónska 27. marca 2020. (Balážová, 2009)

Obrázok 5 – Britský karikaturista David Low 6. apríla 1949 zobrazil zástupcov krajín západného bloku čakajúcich na možnú reakciu Moskvy na podpísanie Severoatlantickej zmluvy. Zľava doprava: Josif Stalin(ZSSR), Harry Truman (USA), Ernest Bevin (Veľká Británia), Dean Acheson (USA), Robert Schuman (Francúzsko). (Low, 1949)

1.5 Varšavská zmluva

„Päť rokov po skončení 1. svetovej vojny vyslovil zakladateľ paneurópskeho hnutia Richard Coudenhove-Kalergi na margo európskej nesvornosti prorocké slová, že bude trvať tak dlho „až napokon príde ruský Napoleon, ktorý z malých východoeurópskych krajín vytvorí svoj „Rýnsky zväz“ a s jeho pomocou zasadí Európe smrteľnú ranu“. Dejiny mu dali za pravdu. Onen „Rýnsky zväz“ dostal názov Varšavská zmluva a členské štáty zviazala Brežnevova doktrína obmedzenej suverenity.“ (Bombík, 1993)

Za možný zrod myšlienky politicky, vojensky a ekonomicky integrovať štáty sovietskeho bloku v Európe môže byť zodpovedná tajná schôdza v Moskve 8. až 12. januára

1951. Výsledkom schôdze bol koordinačný výbor na čele s Alexandrom M. Vasiljevským. No až z marca 1955 z konzultácií ôsmich štátov, ktoré sa zúčastnili Moskovskej konferencie v decembri 1954, máme záznamy, že sa ich rokovanie zaoberalo uzavretím zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci. Medzi významných dejateľov Varšavskej zmluvy patria Nikita S. Chruščov a Georgijs Žukov. Práve Žukov bol na zasadaní sovietskeho vedenia povelý navrhnuť štruktúru pripravovanej organizácie. (Štefanský, 2012)

Ustanovujúca schôdza sa konala 11. až 14. mája vo Varšave a práve 14. mája 1955 schválili vedenia krajín Zmluvu o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci s platnosťou na 20 rokov. Medzi členov vojenskej aliancie menom Varšavská zmluva patrilo týchto osem krajín: Sovietsky zväz, Nemecká demokratická republika, Československo, Maďarsko, Poľsko, Bulharsko, Rumunsko a Albánsko, ktoré v roku 1968 z organizácie vystúpilo. (Štefanský, 2012)

Obrázok 6 – Mapa zobrazuje príslušnosť krajín ku Organizácii Severoatlantickej zmluvy (čierna farba) a Varšavskej zmluvy (tmavá sivá farba) v roku 1955. Upravené z Kaiser (2009).

2 Zoznam použitej literatúry

- BALÁŽOVÁ, Miro, 2009. *Severoatlantický Pakt – NATO*. Bakalárska práca. Vysoká škola regionálneho rozvoje a Bankovní institut – AMBIS.
- BOMBÍK, Svetoslav – SAMSON, Ivo. 1993. *Bezpečnostné Perspektívy Strednej Európy: Pohľad Zo Slovenska: Medzinárodné Otázky* 2, no. 1/2: 6–18. [online] Dostupné na: <www.jstor.org/stable/44960746>.
- History.com. 2010. *Churchill Delivers Iron Curtain Speech*. [online] Dostupné na: <<https://www.history.com/this-day-in-history/churchill-delivers-iron-curtain-speech>> [cit. 13. 4. 2020].
- History.state.gov. n.d. *Milestones: 1945–1952 – Marshall Plan, 1948*. [online] Dostupné na: <<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan>> [cit. 12. 4. 2020].
- History.state.gov. n.d. *Milestones: 1945–1952 – Truman doctrine*. [online] Dostupné na: <<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/truman-doctrine>> [cit. 12. 4. 2020].
- JANOŠKOVÁ, Anna. 2010. *Úloha Organizácie Spojených Národov V Medzinárodných Vzťahoch*. Bakalárska práca. Bankovní institut vysoká škola Praha.
- KLIMOVSKÝ, Daniel – PAWERA, René. 2013. *Európska Únia – Najväčší Projekt Starého Kontinentu*. Bratislava: Vzdavateľstvo TAKTIK, s. r. o., str. 10-12. ISBN 978-80-88726-56-2
- KODAJOVÁ, Daniela – TONKOVÁ, Mária. 2006. *Dejepis – Svetové Dejiny Pre 3. Ročník Gymnázií*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., str. 133- 139. ISBN 80-10-00-392-1
- ŠÁRA, Filip. 2018. *Marshallův Plán Československo Vítalo, Po Nátlaku Stalina Ho Ale Muselo Odmítnout – Novinky.cz*. [online] Novinky.cz. Dostupné na: <<https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/marshalluv-plan-ceskoslovensko-vitalo-po-natlaku-stalina-ho-ale-muselo-odmitnout-9375>> [cit. 12. 4. 2020].
- ŠTEFANSKÝ, Michal. 2012. *STUDENÁ VOJNA Slovensko 1955 – 1962*. Bratislava: Vojenský historický ústav, str. 55-58. ISBN 978-80-89523-16-0.
- United Nations. *1941: The Atlantic Charter*. [online] Dostupné na: <<https://www.un.org/en/sections/history-united-nations-charter/1941-atlantic-charter/index.html>> [cit. 12. 4. 2020].

3 Zoznam zdrojov k prílohám

KAISER, Marco. 2009. *Map Of NATO And Warsaw Pact Until L989*. [image] Dostupné na: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Location_NATO_Warsaw_Pakt.svg#/media/File:Location_NATO_Warsaw_Pakt.svg> [cit. 14. 4. 2020].

LOW, David. 1949. *The Soviet Union 'S Reaction To The Establishment Of NATO*. [image] Dostupné na: <https://www.cvce.eu/en/obj/cartoon_by_low_on_the_soviet_union_s_reaction_to_the_establishment_of_nato_6_april_1949-en-1b744975-8219-4247-a722-dd5b0b966be2.html> [cit. 14.4. 2020].

Office of War Information, United States Federal Government, 1942. *United Nations "Fight For Freedom"*. [image] Dostupné na: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:United_Nations_%22Fight_For_Freedom%22_poster.jpg#/media/File:United_Nations_%22Fight_For_Freedom%22_poster.jpg> [cit. 13. 4. 2020].

U.S. Department of State. 2008. *George C. Marshall, U.S. Secretary Of State*. [image] Dostupné na: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:George_C._Marshall,_U.S._Secretary_of_State.jpg#/media/File:George_C._Marshall,_U.S._Secretary_of_State.jpg> [cit. 14. 4. 2020].

United Nations, 1942. *UN In History: The Declaration By United Nations*. [image] Dostupné na: <<https://www.un.org/en/card/50105>> [cit. 14. 4. 2020].

WOLFE, Lisa. 2013. *Marshall Plan Payments*. [image] Dostupné na: <<https://coldwarstudies.com/2013/04/09/the-truman-doctrine-and-the-marshall-plan-a-podcast/>> [cit. 14. 4. 2020].